

Robin Fleming, *Britain after Rome. The Fall and Rise 400–1070*, (Penguin History of Britain 2), Penguin Books: Lontoo 2011 (1. painos Allen Lane, 2010). 480 s.

Miten kirjoittaa historiaa aikakaudesta, jolta ei ole säilynyt kirjallisia lähteitä, tai jolta niitä on säilynyt vain vähän? Vastaus on teoriassa yksinkertainen: arkeologisten aineistojen avulla. Käytännössä arkeologista tutkimusta tuntevia keskiajan historioitsijoita on sekä kansainvälisellä että kotimaisella näyttämöllä ollut vähän. Vastaavasti suhteellisen harvat arkeologit ovat halunneet tehdä laajoja historiallisia tulkintoja arkeologisten aineistojen perusteella.

Euroopan varhaiskeskiajan kohdalla tilanne on kuitenkin muuttunut viime vuosikymmeninä. Pitkäjänteinen arkeologinen tutkimustyö on tuottanut riittävästi materiaalia kohtuullisen perusteltujen yleistysten tekemiseen. Samalla näyttämölle on ilmaantunut historioitsijoita, joilla on kyky käyttää näitä arkeologisia aineistoja. Penguin Booksin kaksi erinomaista kirjasarjaa, *History of Europe* ja *History of Britain*, sisältävät molemmat varhaiskeskiaikaa koskevan osan, joka tukeutuu vahvasti arkeologiaan. Euroopan historian sarjassa Chris Wickhamin *The Inheritance of Rome* (2009) tarkasteli aikakautta 400–1000 runsaan arkeologisen evidenssin tuella. Robin Flemingin *Britain after Rome* on vieläkin rohkeampi hyppy ‘arkeologiseen historiaan’. Fleming tekee selväksi, että teoksen pääosassa on Britannian varhaiskeskiaikaisen väestön suuri enemmistö, ja että tämän enemmistön elämä on tavoitettavissa vain materiaalien jäänteiden kautta. 2000-luvun alussa halu painottaa ‘tavallisen kansan’ historiaa ei itsessään ole uusi tai kekseliäs näkökulma historiaan. Uutta on sen sijaan se tarkkuus, jolla Fleming pääsee kiinni entisajan elämän realiteetteihin. Teoksen painopiste on talous- ja sosiaalishistoriassa, mutta materiaallinen lähdeaineisto avaa myös yllättävän tarkkoja näkökulmia uskontoon ja jopa poliittisiin kehityskulkuihin.

Kirjan rakenne on kronologis–temaattinen. Kaksi ensimmäistä lukua luovat kokonaiskuvan roomalaisesta Britanniaasta. Kaukokaupan romahdus johti saarella sisämarkkinoiden varaan rakentuneen talouselämän syntyyn 200-luvun kuluessa. 300-luvulla vihamielisten naapurikansojen jatkuvat hyökkäykset romahduttivat tämän köyhtyneen mutta yhä organisoituneen roomalaisen yhteiskunnan. Materiaalinen lähdeaineisto todistaa vakuuttavasti, miten nopeaa ja jyrkkää alamäki oli 300-luvun lopulla. Kirjan seuraava jakso (luvut 3–4) käsittelee

germaanisten kansojen saapumista Britanniaan. Fleming kuvaa, miten germaanisot ryhmät saapuivat Englannin itäosiin vähitellen ja rauhanomaisesti, usein perhe kerrallaan. Vasta 500-luvun kuluessa uudet tulokkaat alkoivat muodostaa pieniä kuningaskuntia. Arkeologinen ja lingvistinen aineisto osoittaa, miten Bedan (k. 735) kuvaus Englannin anglosaksisista kuningaskunnista valloittavien sotajoukkojen luomuksina on myöhempää keksintöä. Talous- ja sosiaalishistoriallista osiota seuraa kahden luvun (5–6) katsaus uskontoelämän moniin muotoihin kristillistyvässä Britanniassa. Myös tämä osio tuo hyvin esiin Bedan historioteoksen ongelmallisen lähdearvon.

Kirjan loppupuoli (luvut 7–13) tarkastelee kristillisen, anglosaksien dominoiman Englannin historiaa aina normannivalloitukseen asti. Keskeisiä teemoja ovat kaupankäynnin elpyminen ja sosiaalisen stratifikaation lisääntyminen. Kirjan alaotsikko, *Fall and Rise*, kiteyttää sen suuren kaaren. Roomalaisen Britannian tuho merkitsi kaikkien kaupunkien autioitumista ja elämän radikaalia yksinkertaistumista. 400- ja 500-lukujen pienet yhteisöt olivat taloudellisesti omavaraisia ja niiden kulttuurin muodot, esimerkiksi pukeutuminen ja hautaamistavat, vaihtelivat suuresti paikoittain. 500-luvun lopulta alkoi uusi vaurastumisen kausi, joka johti niin organisoitujen kauppapaikkojen uuteen perustamiseen kuin laajojen alueellisten identiteettien syntyyn. Kirjan 'from below' -näkökulma asettaa samalla tämän romahduksen ja nousun mielenkiintoisen ristiriitaiseen valoon. Väestön enemmistön näkökulmasta elämä ei köyhällä 400-luvulla, ja varsinkaan vaurastuvalla 500-luvulla ilmeisesti ollut erityisen huonoa. Sen sijaan paikallisten päälliköiden vahvistuminen 500- ja 600-lukujen kuluessa johti lisääntyvään verotukseen ja tuhoisiin sotiin. Pikkukuninkaiden konfliktien aiheuttamaa kurjuutta lisäsivät 800- ja 900-lukujen viikinkihyökkäykset. Eräs kirjan mieleenpainuvimmista jaksoista käsittelee arkeologisen aineiston pohjalta niitä varsin järkyttäviä tuhoja, jotka viikinkien suuri sotajoukko (*micel here*) sai aikaan talvehtiessaan Reptonissa Keski-Englannissa 873–874.

Vielä ankarammaksi useimpien maanviljelijöiden päivittäinen elämä vaikuttaa muuttuneen 900- ja 1000-luvuilla. Tällöin laajoja maa-alueita jaettiin alemman aatelin suoraan hallintaan, ilmeisesti niiden tuottavuuden parantamiseksi. Kukin herra (*thegn*) sai johdettavakseen pienen yksikön, esimerkiksi noin kahdentoista perheen viljelemät maat, joiden keskelle hän rakensi kartanonsa. Saadakseen tältä suppealta alueelta aristokraattisen elämäntyylin takaavan elintason herra joutui puristamaan maanviljelijöistä irti aiempaa enemmän. Monet perheet pakotettiin muuttamaan kyliin ja yhdistämään voimansa raskaiden savimaiden sarkaviljelyyn. Yhteiskunnan taloudellinen tuottavuus ja kokonaisvarallisuus kasvoi 900- ja 1000-luvuilla huomattavasti. Samalla tämä vauraus jakautui yhä epätasaisemmin. Fleming käsittelee paikallisen tason sosiaalista stratifikaatiota havainnollisesti esimerkiksi vaatetuksen ja ennen muuta ruoan kautta. Kun kyntömiehet elivät kroonisessa aliravitsemuksen tilassa tai kärsivät anemiasta, kylän herra söi pyöriäisen lihaa, riistaa ja kasvatettua taimenta.

Britain after Rome on mukaansatempaava ja luettava kirja, ei vähiten *human interest* -puolensa vuoksi. Erityisesti hautausmaiden ja hautalöytöjen

käsittely konkretisoi väestön suuren enemmistön elämän tiukkoja reunaehtoja. Fleming tarkastelee aliravitsemusta ja alhaisia elinikää havainnollisten kvantifikaatioiden avulla. Kuten hän toteaa, numeroilla on väliä. On eri asia sanoa monien äitien kuolleen lapsivuoteeseen kuin havaita, että eräässä yhteisöissä 71 prosenttia 17 vuoden iän ylittäneistä naisista oli kuollut 35 ikävuoteen tultaessa. Saman yhteisön miehillä kuolleisuusprosentti vastaavina ikävuosina oli 44 (s. 352). Tilastollisen tarkastelun ohella haudat antavat aiheita lukuisille taiten kerrotuille pienoiselämäkerroille. Varsinkin ns. poikkeavat hautaukset avaavat selkäpiitä karmivia näkökulmia menneisyyden yksilöiden elämään ja sen loppuun.

Kirjan ainoa merkittävä puute seuraa sen vahvuuksista. Keskittyessään talous- ja sosiaalhistoriaan historian tapahtumat, erityisesti sodat, jäävät varjoon. Lukija kaipaa paikoin tiukempaa kytkentää poliittisen historian narratiiviin. Kirjalla on myös suhteellisen vähän sanottavaa sodankäynnistä elämäntapana ja kulttuurisena ilmiönä, vaikka sen merkitys yläluokan miesten identiteetille lienee ollut huomattava. Flemingin päähenkilöitä ovat nuorena kuolleet naiset, aneemiset lapset, ja kovaa työtä tehneet maamiehet – ja hyvä niin. He, historian hiljaiset, ovat kirjansa ansainneet.

Suomalaiselle keskiajantutkijalle *Britain after Rome* avaa näkökulman myös omaan menneisyyteemme ja sen tutkimiseen. Fleming näyttää miten paljon historiasta voidaan tavoittaa materiaalien lähteiden kautta, jos aineistoa on tarpeeksi. Suomessa tutkimuksellinen tilanne on toki vaikeampi: luiden säilyvyys maaperässä on huonompi, materiaallinen kulttuuri on köyhempää, ja kaivauksia on tehty vähemmän. Lisäksi Fleming saa paljon sivustatukea niukoilta kirjallisilta lähteiltä, joita Suomen varhaiskeskiajalta (tai rautakaudelta ja ristiretkiajalta, mitä termejä halutaankaan käyttää) ei ole olemassa. Tästä huolimatta *Britain after Rome* on suomalaiselle historiantutkijalle innostava lukukokemus. Samalla se herättää myös huolen tutkimuksen tulevaisuudesta maassamme. Viime vuodet ovat nähneet monia hyviä avauksia arkeologisen ja monitieteisen keskiajantutkimuksen saralla. Mutta mihin asti voidaan päästä yksittäisten tutkijoiden työllä, kun keskiajan arkeologian tutkimuksella ei ole kiinteää institutionaalista pohjaa?

Jaakko Tahkokallio, FM
Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Helsingin yliopisto
jaakko.tahkokallio[at]helsinki.fi